


Karl Christian Engel

**Qvvm Vir Plvrimvm Reverendvs, Amplissimvs, Atqve Doctissimvs Dominvs,
Dominvs Ioannes Henricvs Beckervs, Philosophiae Doctor Fulgidissimvs ... VIII.
ante Calendas Augusti Anni MDCCXXX. ... Pvblice Tradendi Mvnvs Obiret,
Dissertatione Epistolari De Bonis Gentilivm Operibvs Exponente Eidem Pro
Adfinitatis Ivre, Meritorvmqve In Se Copia Ex Animo Gratvlatvr**

Rostochii: Typis Io. Iacob. Adleri, [1730]

<https://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn1860354793>

Druck Freier  Zugang



RU theol. 11.Aug.1730

Engel, Car. Christ.

*Gratulatione uni Coloph. d. Henricus Beckerus -
Acti d. J. H. B.*

QVVM
VIR PLVRIMVM REVERENDVS, AMPLISSI-
MVS, ATQVE DOCTISSIMVS DOMINVS,

DOMINVS
IOANNES HENRICVS
BECKERVS,

PHILOSOPHIAE DOCTOR FULGIDISSIMVS,
AD TEMPLVM, DIVO NICOLAO SACRVM, ECCLESIASTES
FIDELISSIMVS, MERITISSIMVSQVE,

Consentientibus Amplissimi Senatus suffragiis,
VIII. ante Calendas Augusti Anni MDCCXXX.

IN NVMERVM DOMINORVM PROFESSORVM
RECIPERETVR,
MORVMQVE DOCTRINAM PVBLICE TRADENDI
MVNVS OBIRET,

DISSERTATIONE EPISTOLARI
DE
BONIS GENTILIVM OPERIBVS
EXPONENTE

E I D E M

PRO ADFINITATIS IVRE, MERITORVMQVE IN SE COPIA
EX ANIMO GRATVLATVR

CAROLVS CHRISTIANVS ENGEL,
GRABOVIO - MECKLENB.

ROSTOCHII,

Typis IO. IACOB. ADLERI, SEREN. PRINC. & ACAD. Typograph.

1730

JOHANNES HENRICH
BECKER



ALBION
ROSTOCK

VIR PLVRIMVM REVERENDE,
EXCELLENTISSIME DOMINE
PROFESSOR,
FAVTOR, ATQVE ADFINIS SINGVLARITER
OBSERVANDE.



Onis moribus, publice in academia docendis,
fingendisque, quum hodie praeficiaris, VIR
PL. REVERENDE! inter amicos, qui, sine-
re TE amantes, oblatam TIBI personam gra-
tulantur, vt ego meum quoque nomen pro-
fitear, non vna postulat ratio. Ne enim ad-
finitatis, per quam TIBI innexus sum, men-
tionem faciam, tot TVI in me adfectus lar-
gioris, fauorisque, exstant documenta, vt
occasionem certe, gratum animum demonstrandi, inuestigare me
oporteat, nedum, sponte occurrentem adripere. Verum, vt ligati
sermonis defectum argumenti, nouo TVO conuenientis muneri,
tractatione redimam, compensemque, paucis exponere liceat, *qua
ratione bona gentilium opera DEO probari, placereque, mihi quidem, vi-
deantur.*

A 2

De

De TVA non dubitandum indulgentia, VIR PL. REVERENDE!
hinc in duo argumentum, cui accingor illustrando, diuidam statim mo-
menta. Qui enim, qua ratione bona gentilium opera DEO place-
ant? definiatur, nisi expositum sit, quo demum sensu bonorum no-
bis nomine veniant? *Primo igitur loco exponam rationem*, qua ope-
ra gentilium arbitror bona appellitari posse; *expliciturus tum porro*,
quo demum modo DEO eadem placere possint, atque probari.

Nec tamen, *quod ad primum momentum attinet*, opus esse cen-
seo, vt moneatur, non externas solum gentilium actiones, sed & in-
ternas, sub DEI omnino iudicium cadentes, cogitationes, propen-
siones, adfectus, &c., intelligendas esse. Nimirum, in morum do-
ctrina vbi occurrit actionis, operisue, vocabulum, in sensu id sumen-
dum laxiori, nemo est, quin exploratum habeat. Ceterum, hic illa
in censum veniunt opera, quae ad legem diuinam, cordibus homi-
num natura insitam, inscriptamque, ex instituto conformata, cum vo-
luntate Numinis quodammodo conueniunt. Quodammodo, inquam.
Nam, si accuratiorem, nedum, accuratissimam velis conuenientiam,
propugnauerim ipse, gentilium opera, quae bona sunt, id est,
perfecta, dari omnino nulla. At dari alias, quae quodammodo cum
lege consentiant, negari nequit. Equidem vel id largitus sim, plu-
rima eorum, quae nobis quidem primo intuitu bona apparent, spe-
ciem modo bonitatis mentiri, suisque circumstantiis esse infamia.
Nec tamen in genere de omnibus idem valeat iudicium. Pondere-
mus, quae contrarium suadent, argumenta. Quum enim DEus eum
in finem lumen naturae, & rationis, relictum hominibus voluerit,
vt, Numine ipsius inde cognito, ad voluntatem suam sese accommo-
dare condiscant, per hanc viam ad gratiam, quae in reuelatione
conspicitur, transiuri, dici profecto nequit, in eo omne DEI confi-
lium falli, nec quemquam existere in ethnicis, qui eum aut cogno-
scat, aut voluntati eius morem gerere adnitatur. conf. Rom. I. 19.
Obiici potest, fateor, peccatum originis, quo corrupti praepedianrur
homines, vt ne velle quidem bonum queant, multo minus ad DEI re ipsa
se componere voluntatem. vid. Eph. II. 1. 2. 3. Ph. I. 13. Io. VI. 29. (*)
Sed

(*) *Comp. ven. PAVLI ANTONII Diss. de fide, tamquam opere DEI sum-
mo, Cap. praecipue II.*

Sed enim vero, vti ex una parte cauendum, ne aut naturalistarum, quos aiunt, aut Pelagianorum, aut Semi-Pelagianorum (*) saltem, Pontificiorum porro, Socinianorum, reliquorumque omnium (**) naturae viribus, quod nimium est, tribuentium, propudiosos errores adoptemus; ita prospiciendum ex altera, ne derogetur aliquid gratiae Numinis, quam dicimus, praeuenienti, (***) quae sicubi alias, certe in lumine naturae, ad homines, manu quasi ad DEum ducendos, sese manifestat. Breuibus, salutariter naturalis homo ad DEum se conuertere, eiusque obseruare statuta nequit. Potest interim excitari cognitione, ex lumine naturae hausta, vt, quid faciendum? quid omittendum? non solerter solum decernere norit, sed & ipsi rectae rationis dictamini aliquali conatu, languido saltem, facere satis sustineat. Confirmant, quae diximus, nouoque praesidio muniunt, exempla multorum gentilium vbiuis obuia. Barbararum gentium philosophos rectis moribus praecipuum statuuisse prerium constat. Et quamquam Graecorum philosophi in eo culpentur, quod ingenio suo, subtilitatum nimis curioso, plus iusto, indulserint, fuisse tamen inter hos ipsos, qui, quoad eius fieri potuit, in Numinis timore versantes, moribus essent honestis, atque inculpatis, Socratis, Platonis, aliorumque exempla loquantur. Et quid multi sumus? Vno vnus Pauli effato res omnis conficitur. Ille enim gentiles, carentes lege, scripta scilicet, sibi met ipsis legem esse, fatetur, eoque, quod peragerent τὰ τοῦ νόμου, demonstrare docet, τὸ ἔργον τοῦ νόμου in ipsorum inscriptum esse cordibus. Rom. II. 14. 15. Accurate profecto, sapienterque, de operibus gentilium legatus ille diuinus praecipit. Dum enim dicit, gentiles per opera, φύσει,

A 3

id

(*) Per gratiam praeuenientem, quid intelligamus, obscurum nemini esse potest, quum res ipsa doceat, specialiori in sensu illam nobis accipi, singularemque praeinde numinis denotare directionem, qua occasionem hominibus ad sui conuersionem, diuino efficiendam verbo, subministrat.

(**) Semi-Pelagiani eo reprehensionem incurrunt nomine, quod naturae viribus, antequam a gratia diuina excitantur, competere posse adfirmauerint desiderium regenerationis, & fidei, quod non est aliud, nisi fidei quoddam initium, dicente ven. IO. GEORG. PRITIO diss. de Pelagianismo orth. eccles. a reform. inique imputato §. 3. p. 7.

(***) conf. B. IO. ANDR. QVNSTEDII System. Theol. Part. IV. Cap. IX. Sect. II. Quaest. I.

id est, pro dictamine rectae rationis peracta, ostendere, quod τὸ ἔργον τοῦ νόμου, opus legis, siue, quod lex operandum, praestandumque, sancit, sibi sit insitum, legem naturalem gentilibus esse actionum suarum normam, luculenter innuit. Etenim, si ethnici, casu saltem fortuito, quaedam cum lege congruentia patrarent, argumentum inde petere non posset pro existentia legis, cordibus hominum inscriptae. Dum vero non dicit, quod τὸν νόμον, sed quod modo τοῦ τοῦ νόμου operibus suis exhibeant gentiles, infirmitatem eorum respicere merito censetur, qua legem ipsam implere non valentes, quaedam tantummodo peragunt, cum lege quodammodo conspiciant. Sed haec talia an bona vocanda sint opera? necne? id vero est, de quo iam porro dispiciendum. Et possunt bona vocari & non possunt, prout ea nimirum consideraueris. De eo nullum dubium est, quod, quum varia inde ad rem publicam commoda redundent, bonorum nomen tueantur in sensu civili & politico. Nec id magnopere quaeritur, num, si cum aliis aliorum facinoribus, viuendi principiis, quae natura docet, e diametro repugnantibus, contendantur, bonorum operum laudari encomio possint? Sed hoc iam venit in considerationem, nonne ad ipsum ius naturae, legesque diuinas examinata isthoc quodammodo digna videantur nomine? Quum vero ius naturae ipsam DEI exprimat iustitiam, huicque gentilium opera paria esse nequeant, tantum abest, vt theologo, bona illa dicenda esse, existiment, vt peccatorum potius splendidorum, quibus ipsis grauius se obstringant homines, eadem notent nomine. *Nulla est, inquit PII NOSTRAE ECCLESIAE CONFESSORES in solid. declar. p. 700. de hac propositione inter nostros dissensio, quod vere bona opera non propriis naturalibus viribus; sed tum demum fiant, quum persona per fidem cum DEO est reconciliata & per spiritum s. renouata, & in Christo Jesu (vt Paulus loquitur Eph II, 10.) denuo ad bona opera creata est.* Paulloque post iidem addunt: *Etsi opera illa, quae ad conseruandam externam disciplinam faciunt (qualia etiam ab infidelibus, & non ad Deum conuersis hominibus sunt, & quidem requiruntur) suam coram mundo dignitatem, & laudem, habent, & temporalibus quibusdam praemiis, in hoc mundo, a DEO ornantur: Attamen, quum non ex vera fide proficiantur, reuera coram DEO sunt pecc-*

peccata, hoc est, peccatis contaminata, & a DEO pro peccatis, & im-
munditia, reputantur propter naturae humanae corruptionem, & quia
persona cum DEO non est reconciliata, cet. Quo etiam reliquorum
theologorum, horum vestigiis insistentium, praecepta tendunt, qui-
bus inculcant, quamquam, qua *ὁμοίαν*, quaque actum externum, ta-
lia gentilium opera bona sint, mala tamen & esse, & reputari, ob
conditionem operantium (*). Nimirum, quum viris optimis id demum
bonum dicatur, quod ita comparatum, ut DEI animum grate adficiat,
DEusque tum in hoc, tum in futuro seculo, remunerari velit, bona
non nominant, nisi, quae a regentis fiunt, nisi, quae ex vera fide
proficiscuntur, nec nominare haec hactenus queunt. Nulla ea de re
quaestio est, nulla dissensio, nulla controuersia. At enim vero,
quum id alias bonum audiat, quod in suo genere spectatum fini suo,
suoque scopo, responderet, expendendum erit, num is luminis na-
turae finis sit, ut gentiles actionibus suis iustitiae diuinae exacte sa-
tisfaciant? non puto. Id namque demum prouida DEI cura inten-
dit, ut gentiles Numen suum quodammodo inde cognoscentes, in
eiusque accensi venerationem, certa paedagogia ad regnum gratiae
pertrahantur, utque hac ratione lumen naturae reuocet eos, redu-
catque, ad lumen gratiae. Paulus enim quum Act. XVII, 26. 27.
testatur, DEum ex vno sanguine totam gentem hominum fecisse, ut
super vniversa terrae superficie habitaret, & definiisse statuta tempora,
terminosque habitationis posuisse, eum id factum in finem addit, *ut
quaererent dominum, si forte palpando eum inuenirent*. Quare nec ita
gentilium opera cum principiis iuris naturalis conferenda credide-
rim, ut, num DEI omnino expleant iustitiam? quaeratur, sed ita,
ut examinetur, num voluntati diuinae in tantum conformia sint, in
quantum esse possunt, in quantumque esse debent, ut DEus, quem
per lumen naturae intendit, scopo potiatur, scilicet, ut hac metho-
do ad verae gremium ecclesiae miseros illos perducere possit. Quo
quidem si comparatae sint gentilium actiones, uti quodammodo esse
possunt

(*) Conf. B. IO. FRANC. BVDDI Inſtit. theol. dogm. Libr. IV. Cap. V.
§. 21. B. IO. GVIL. BAIERI Diſp. exhib. ſynopſin. theol. nat. coll.
cum th. reuel. Sect. VI, §. 27. 28. b. IO. DIECMANNI ſchediaſma In-
ſug. de naturalismo cum aliorum, tum maxime Io. Bodini §. 17. & alii.

possunt, operum, in suo quidem genere, id est, in sensu, non spiritali, sed morali, bonorum illas non omnino excidere praedicato, palam est. (*)

Iis vero, quae diximus, aditum nobis ad ea, quae restant, dicenda, reddidimus facilem, & expeditum. *Ad alterum enim tractationis nostrae caput dum nos iam recipimus*, nullo negotio ratio explicari poterit, qua dicta gentilium opera DEO placere arbitremur. Diuersa autem ratione DEO aliquid placere potest. MATTHIAS. FLACIUS (**) duas in genere huius vocabuli significationes esse, docet, *alteram passiuam*, quum nobis aliquid valde placet, tamquam salutare ac suauis, siue ex quo fructus nos, commodaque, percipimus: quemadmodum DEUS pater de filio dicit: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui Matth. III, 17. conf. Ef. XLII, 1. *alteram actiuam*, quum bene placet aliquid, cui nos gratis ac sponte fauimus. Priori igitur modo quum ne renatorum quidem actiones DEO placere queant, utpote quibus ille non indiget, multo minus placebunt, quae a non renatis fiunt. Posterior hinc significatus in censum nobis venit, quo DEUS nimirum sponte, ac gratis, fauet, vberemque amoris adfectum demonstrat. Sed id diuersa iterum intelligi debet ratione. Si enim opera ita comparata sint, ut vel virtute propria iustitiae diuinae satisfaciant, vel merito alieno, Christi quippe, commendentur, DEUS in iis acquiescit, quasque deliciatur, & non approbat solum, sed & maximis praemiis remuneratur, vid. Pl. XVI, 3. In statu integritatis homines actionum suarum virtute ita DEI poterant adficere beneuolentiam, ut in illorum fortius subinde traheretur amor (**). Post lapsum vero dolendum dictum in modum nihil DEO placet nihilque placere potest, nisi quod fidem causam agnoscit suam, nisi quod Christi sanguine purgatum est, atque merito eius quasi vestitum

(*) *Comp. Magn. DN. D. FRANC. ALB. AEPINI, praeceptoris mei, & honoratissimi, & dilectissimi Compend. Metaph. ad Tb. applic. Part. III. Sect. I. Cap. IV. §. 4. in vsu subiuncto.*

(**) *Clau. scriptur. sub voce beneplaciti p. 78.*

(***) *Conf. IO. TRELIVNDII, theologi Hafniensis Disp. de theologia paradisiaca §. 16.*

stirum. Ita scriptura diuinior praecipit; ita omnes credunt, diuina
oracula quibus curae, cordique, sunt; Ita Paulus, magnus ille genti-
um doctor, docet, *quidquid*, inquit, *non ex fide est, peccatum est.*
Rom. XIV, 23. & Ebr. XI, 6. *αδυνατον est, vt sine fide quisquam DEO*
placeat. Sed vero, si opera ita comparata sint, vt, quamuis ad DEI
iustitiam relata, peccata sint, poenisque digna, fini tamen iuris natu-
rae quodammodo conueniant, & misericordiae DEI, latius sese ex-
plicandi, ansam praebent, illa non omnino quidem; sed in tantum
tamen approbat, in quantum operantium ipsa conuersioni inseruiant.
Atque hac demum ratione gentilium opera DEO accepta esse, rata-
que haberi, credimus, vt illorum, qui operantur, misereri, luceque e-
uangelii, nostra minimum cognitione, eosdem illustrare velit. Pona-
mus exemplum. Ponamus, patrem filium ob sceleratam vitam ex-
haeredasse; at, quum omnem non exuerit amorem, reliquisse tamen
media, quibus si ille recte vtatur, quodammodo ad ipsum redire, ipsi-
usque implorare gratiam possit. Ponamus, filium patris sui se at-
temperare consilio, magnoque quidem opere cum illo cupere recon-
ciliari; ecquis erit, qui sibi tum persuadeat, vel primos hosce melio-
ris vitae conatus patri displicituros? Certe, vbi tantum consequutus
fuerit pater, vt filium male feriatum ad melius viuendi propositum re-
uocauerit, nec suo ipsius deerit amori; nec saluti filii; quin, vtrique
quomodo consulatur? prudenter porro rationes circumspiciat. Idem
suo modo & de DEO dicendum. Vbi enim hunc iuris naturae, legum-
que cordi insitarum, finem, & scopum, attingunt gentiles, vt iis, qui-
bus naturaliter possint, viribus DEum venerentur, vltiorique eius
gratiae quasi inhient, Numinis certe conuenit & sapientiae, & miseri-
cordiae, & proposito etiam, vt gratiae illis auxilia eo quasi libentius
concedat, eosdemque euangelii luce beet. Magna est commiseratio,
inquit! Est profecto. Nec tamen fundamentum eius, ceu ex dictis
constat in operum ipsorum, aut virtute, aut merito, quaerimus; sed in
ipsa DEI misericordia, id demum operibus tribuentes, quod opportu-
nitatem, qua gratia DEI vltior exserere se queat, suppeditando, eum
ad iuuandum, succurrendumque porro, extimulent quasi, excitent-
que (*). Quod qui capere nequit, illum rogatum velim, vt causam

B

adle-

(*) Vix credas, inter ipsos, orthodoxos ceteroquin, veteris ecclesiae doctore
fuisse, qui naturae viribus tantum tribuerent, vt Philosophiae ope Grae-
cos dicerent iustificatos, Graecisque pbilosophiam perinde, ac Iudaeis, le-
gem esse datam vsque ad aduentum Christi. At beatus tamen IO.

adlegat, cur DEus iuxta lumen naturae agnosci, cur iisque, quae dictamen conscientiae iniungit, officiis coli velit, quum tamen, quibus id praestetur, opera nec approbet, nec, iis se induci, patiatur, ut, qui operantur, verbi reuelati concione augeat? Sed obstant nobis exempla eorum gentilium, qui, nostra quidem opinione, dictamen rectae rationis exsequuti sint; nec tamen peruenerint ad DEum? Obstant, non abnuimus. At respondemus cum apostolo: *ὡς ἀνεξηρεύνητα τὰ κρύψα αἰῶν, καὶ ἀνεξιχνίατοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ!* Rom. XI, 33. Ipse adlegauit antea exempla Platonis, Socratis, aliorumque, quorum non omnes vno loco me habere actiones falsus sum; sed non teneor, causam dicere, cur illorum Deus non misertus sit? cur gratiae suae illos non beauerit auxiliis? Primum quidem ob rationem apostoli. Tum & ideo, quod nos fugiat, quantum gratiae illis obtigerit, quotque illos modis ad se inuitauerit DEus. Potuit enim fieri, ut vltioribus DEI excitationibus obstreperent, praeueniente gratia licet prudenter vfi. Cui accedit, quod iustum formare de singulis singulorum actionibus iudicium, non nostrum sit, sed solius Numinis. Spectat huc, quod grauius monet b. IOANNES GERHARDVS (*). *Quodsi vel maxime, scribens, rationem diuinorum consiliorum non possumus adsequi, praesertim, quando ad indiuidua descenditur, teneamus tamen fixum, ac firmum, quod iudicia DEI possint esse occulta, iniusta autem esse non possint, cet.* Interim, ut ipsi ecclesiae nostrae confessores, loco antea citato, non abnuunt, quod bona gentilium opera, aliqualem saltem in modum, DEO approbentur, concedentes, temporalibus illa praemiis ornari; ita vix me contineo, quin Petrum ipsum, virum Θεόπνευστον, ex Act. X, 34. 35. eorum, quae disputauit, testem mihi advocem. Scio equidem, plerosque citata commata de iis exponere, qui aliqualem iam de Christo notitiam nacti ex fide DEum timeant, iustitiamque operentur. Nec nego, hunc sensum eo fieri probabiliorum, quo magis apparet, Cornelium ipsum fuisse profelytum. Attamen, si dicendum, quod sentio, verba Petri scopo eius mihi non convenientius videntur explicari posse, quam, vbi explicantur de iis, qui ductui rectae rationis obtemperantes, Numen agnirum, reuerentur, iustitiamque, id est, iusta quaedam legis opera peragant. Tamquam enim ex Rom. I, 18. certo colligitur, gentiles, si ἀλόγιστα ἐν ἀδικίᾳ non detineant, iustitiam

FRANC. BVDDEVS Clementis Alexandrini id. demonstrat exemplo.
Vid. Ifagog. ad Th. Libr. Post. Cap. III. §. 5.
(*). Harm. Euang. Tom. II. p. 1999.

am quodammodo praestare posse; ita & scopus apostolo non is est, ut ostendat, quam cuius ex quavis gente, si per fidem Deo iam adhaereat, illi gratus sit; sed hic est, ut mirabile Dei praedicet consilium, quo quemuis demum in Ecclesiae communionem cooptare velit, modo luminis naturae paedagogia recte utatur. Numquid enim dubitare poterat apostolus, placere Deo, qui ob fidem illi non placere nequibant? placere Deo, quorum ipsi iam tum misertum esse, eo supponendum fuisset, quod fide in Christum iam fuissent imbuti? Sed id capere Petrus nequiverat, gentiles euangelii consortes, hac minimum ratione, futuros: Quare Deus per singularem visionem ea de re illum praemonuerat v. 10-16; quare ipse etiam diuinus legatus praefatus erat ad Cornelium, eosque, qui cum illo erant, scire ipsos, quod non liceat Iudaeo apud alienigenam intrare v. 28. Quum vero Dei consilium exemplis videret comprobatum, id se iam nunc, dicit, *ἐπ' ἀληθεία* comperire, nimirum, Deum non esse *προσωπολήπτην*, sed in omni gente, qui illum timeant, iustitiaeque litent, quosuis illi esse acceptos. Conf. etiam com. 45. Cornelium fuisse profelytum, approbaui; (*) sed, quum ille tamen ex gentilibus esset adlectus, Petrus inde occasionem adripuit, docendi, quam in genere DEUS omnium, ut Cornelii, sociorumque eius, misereri, maiorique subinde gratiae mensura eodem ditare velit, modo horum etiam exemplo naturae non obniterentur legibus. Absit interim, ut naturalismi, atque indifferentismi patronis frigidam suffundamus! Hi enim quamquam ex his verbis errori suo, quod sola religio naturalis ad salutem sufficiat, fundamentum petunt, atque praesidium; tamen causam suam produunt magis, quam iurant. Turpissimam enimvero fallaciam eos committere, quod cum certo respectu dictum est, simpliciter interpretando, quis est, qui non videat? Absit itidem, iterumque absit, ut Pontificiorum, aliorumque, sumamus partes, qui ex hoc loco opera, quae vocant, praeparatoria, liberumque arbitrium adstruere gestiunt! Huc nostram non tendere mentem, in aprico est. Quamquam, si quis propter horum hominum imprudentiam in recepta adquiescendum putauerit explicatione, cum eo hac super re multum contendere nolumus. (**)

Verum

(*) Vid. HVMPHRID. PRIDEAVX *Alt- und Neues Testament in eine Connection mit der Iuden und benachbarten Völcker Historie gebracht Part. II. Cap. V. p. 309. 310.*

(**) Conf. interim B. GOTTL. WERNSDORFII, *Comment. de indifferentismo religionum dissert. III. p. 192. seq.* B. ZACH, GRAPPII *theol. rec. controu. Cap. I. Quaest. IV.*

Verum, quorsum haec omnia disputo? Et numquid ex iis, quae attuli, utilitatis proueniat? Proueniat certe, si consideremus, quod hac demum ratione bonis gentilium operibus debitum statui possit pretium; quod mirabile Dei consilium, quo per lumen naturae homines ad lumen gratiae adlicere studet, eo magis pateat; quod porro ex dictis appareat, quomodo ethnici suis actionibus multos, qui ab externa fidei professione Christiani dicuntur, extremo quidem iudicii die, in pudorem sint daturi, conf. Matth. XI. 24. XII. 42. & quod denique, quum Deus vel haec ipsa gentilium facta quodammodo compenset, intelligamus, quanta eius sit benignitas, quanta misericordia, quantisque praemiis regentorum opera, καὶ ἐξοχὴν bona, aliquando sit remuneraturus.

Sed manum de tabula! Satis dictum est, VIR PL. REVERENDE!

Et iam tempus equum fumantia soluere colla.

Quum interim, Salomone teste, verbum, in tempore prolatum, sit tamquam pomum aureum in argentea forma, & vero, quae oculis TVIS, TVAEque censurae hic subiicio, tempori conueniant, eique, quod suscipis, muneri, non, quod ingratum sit, me TIBI offerre donum, persuasus sum. Et quid alias praestandum? Num merita TVA recenseam? Dicamne, quam muneris noui capax sis fungendi? At merita TVA quis est, quem lateant? At ego is non sum, qui TE laudare queam, nec TV profecto is es, qui laudari magnopere cupias. Num denique laboriosus sim in votis, quibus TE augeam, congerendis? Quum animi candorem, quum pectoris obseruantiam noueris, non votis opus erit, sed voto. Sufficiet, si de TE gratulatus fuero muneri, de munere TIBI. Sufficiet, sufficiatque, Deum implorasse praepotentem, ut nouo, & muneri, & oneri, humeros accommodanti TIBI, nouas vires, nouamque gratiam, suffundat, ac ecclesiae TE, academiaeque nostrae, & toti eruditorum orbi fructuosam diu nauare iubeat operam. Ceterum, TVAE me porro commendatum cupio beneuolentiae, TVOque fauori, numquam non futurus

NOMINIS TVI PLVRIMVM REVERENDI
& EXCELLENTISSIMI

Scribebam Rostochii
XI. Calendarum Augusti
MDCCXXX.

studiofissimus, perpetuusque
Cultor,

CAROLVS CHRISTIANVS ENGEL.



Verum, quod attuli, vilitatis p[ro]demum ratione um; quod mirab[ile] ad lumen gratiae dictis appareat, qu[od] terna fidei professio die, in pudorem sint que, quum Deus vel h[ab]et, intelligamus, qu[od] quantisque praemiis re[sp]o[nd]endo fit remuneraturus.

Sed manum de tabula Et iam tempus e[st] Quum interim, Salomone tanquam pomum aureum TVIS, TVAEque censurae quod suscipis, muneri, non, num, persuasus sum. Et quid recenseam? Dicamne, quam merita TVA quis est, quem lateam re queam, nec TV profecto is es, denique laboriosus sim in votis, Quum animi candorem, quum p[ro] votis opus erit, sed voto. Suffici[ent]i m[er]ito, de munere TIBI. Suffici[ent]i praepotentem, vt nouo, & muneri, & TIBI, nouas vires, nouamque gratiam academiaeque nostrae, & toti eruditorum iubeat operam. Ceterum, TVAE me beneuolentiae, TVOque fauori, numqu[am]

NOMINIS TVI PI[et] & EXCEL[ent]e

Scribebam Rostochii
XI. Calendarum Augusti
MDCCXXX.

CAROLVS CHRIS[ti] ANGEL.

